

Ingen sønderjysk – ingen sønderjysk identitet

ERIK HAASE

I takt med at vores samfund er blevet mere og mere globaliseret, er vores sprog fuldt med i denne udvikling. En udvikling som har gjort at vi mere og mere rejser på tværs af landsdele. Dette har været med til at ensrette sproget i retningen af rigsdansk. Sproget har overalt i Danmark været påvirket fra skolerne og medierne til at ligne rigsdansk. Rigsdansk er efter min opfattelse Danmarks svar på en McDonaldisering af det danske sprog. Alt hvad der kan ligne en nuance af et ord bliver ensrettet af medier og skoler. Bevidst som ubevidst er denne udvikling sket. Således dør mangfoldigheden i vores sprog. Det er naturligvis en nødvendighed i et moderne samfund at vi har et sprog som alle kan forstå. Jeg er heller ikke tilhænger af at alle kun skal kunne snakke deres dialekt/sprog. Det er dog ikke ensbetydende med at dialekter skal have lov til at dø ud.

I Sønderjylland er sønderjysk stærkt knyttet til éns sønderjyske identitet. Hele sproget er med til vise at man er sønderjyde. Da det for nogle år siden gik op for mig at vores kommende generationer var begyndt at tale rigsdansk, blev jeg bekymret for vores sprog. Denne udvikling har jeg prøvet på stoppe ved at stifte Æ Synne-jysk Forening. Jeg vil prøve at visualisere hvilken påvirkning sproget har været igennem de sidste 29 år af mit liv.

Jeg er født og opvokset i Sønderjylland og jeg har alle dage gjort meget for at bevare mit sønderjyske sprog. Fra barnsben beherskede jeg udelukkende sønderjysk som mit sprog. Jeg boede på mine

forældres gård i Sdr. Ønlev, som var en lille landsby uden for Hjordkær (ved Aabenraa). Her var det helt klart i lokalsamfundet at man snakkede sønderjysk. I 80'erne kom jeg i folkeskole i Hjordkær og det var en stor udvikling. Her talte lærerne nemlig fint (rigsdansk). Det var jeg bestemt ikke vant til. Størsteparten af mine klassekammerater snakkede også ærkesønderjysk. Gennem de 10 års skolegang skete der en udvikling med mine klassekammeraters sprog. Ligeså langsomt forsvandt et ord i ny og næ. Ord som ikke hørte sig til og passede ind i folkeskolens rammer. Ikke fordi læreren dikterede at man skulle tale rigsdansk. Problemet var nærmere at man i sin unge alder var meget modtagelig overfor nye indtryk. Disse indtryk kan man ikke fra barnsben sortere fra. Når læreren talte rigsdansk og alle i radio og tv ligeså, gav det helt sig selv at man også begyndte at bruge rigsdansk. Dermed forsvandt store dele af vores sønderjyske sprog i vores første 10 års skolegang. Efter folkeskolen tog de fleste af mine kammerater på handelsskole, gymnasiet eller teknisk skole. Jeg kom selv på handelsskole. Både de som kom på handelsskole og gymnasiet blev udsat for endnu en kraftig påvirkning. Nu var vi kommet til den "store" by Aabenraa, og her var der betydeligt flere elever som var tilflyttere. Ikke mindst lærere der ikke helt var klar over hvilken betydning vores dialekt og historie har for vores landsdel. Da de fleste ønsker at tilpasse sig det miljø de befinder sig i, var mange begyndt at ændre på deres sprog. Dette var endnu engang med til at få endnu flere til at droppe sønderjysk som hovedsproget. I værste fald var der nogen som fuldstændigt droppede sønderjysk. De blev dog betragtet som lidt mærkelige i starten. F.eks. når mødte deres gamle venner eller deres familie blev de nødt til at slå over i sønderjysk. Det var ligesom lidt for kunstigt at tale rigsdansk til dem man havde kendt et helt liv, som kendte ens "sønderjyske side". Efter min bedste overbevisning skete det fordi man ville tage afstand fra det

image der er tilknyttet sønderjysk. Ikke mindst den sønderjyske identitet. Mange synes ikke at sønderjysk lyder specielt pænt. Man bliver heller ikke betragtet som værende særlig intelligent. Ikke mindst slipper man for at der bliver lagt mærke til én blot fordi man snakker sønderjysk. Det kræver lidt hård på brystet at blive ved at holde ved dialekten.

Det med hård på brystet, det fik jeg brug for da jeg skulle til mundtlig eksamen. Jeg fik pænt at vide før eksamen at det nok var bedre hvis jeg talte rigsdansk fremfor sønderjysk. Begrundelsen var at man bedre kunne formulere sig mere nuanceret på rigsdansk. I ren irritation holdt jeg ved mit sønderjyske til eksamen. Karakteren var desværre derefter...

Efter at have fået min HH, tog jeg til Sønderborg for at få min første læreplads hos Told og Skat. I Sønderborg var der endnu flere som talte rigsdansk. Her kunne jeg mærke at der var mange som kiggede en ekstra gang blot fordi jeg holdt godt ved mit sønderjysk. Selv når jeg gik ud af en forretning og sagde mojn, kiggede de fleste ekspedienter en ekstra gang og sagde hej...

Et fænomen som desværre skete tit i Sønderborg. Det mest tankevækkende var at det ofte var folk, som var indfødte sønderjyder og som på et tidspunkt havde snakket sønderjysk. De havde blot tillagt sig det rigsdanske og ligeså langsomt udviklet en slags blandingssønderjysk. Det er vel nok det mest forfærdelige at høre på. Det efterlader som regel et kunstigt indtryk hos dem som snakker rent sønderjysk. På den ene side ønsker de at påtage sig facaden af det fine rigsdansk, men samtidig med det formår de ikke rigtigt at lægge dialekten 100% fra sig.

Efter at have boet i Sønderborg i knap 2 ½ år, rejste jeg til København, hvor jeg fik et sekretærjob på Christiansborg. Heldigvis var det ene folketingsmedlem, som jeg skulle arbejde for, fra Vojens. I en alder af 22 år havde jeg klaret at snakke sønderjysk

uden at kunne tale rigsdansk. Der stod jeg i København og kunne ikke et ord rigsdansk. Resultatet var jeg ikke kunne formulere mig i andet end korte sætninger. Det siger sig selv at mit "begynder-rigsdansk" var kraftig præget af mit sønderjyske. I sønderjysk bliver alle endelser skåret væk, og naturligt nok blev mine ord på rigsdansk også behandlet efter samme princip. Der gik knap et halvt år før jeg havde fået tillagt mig et nogenlunde omgængeligt og forståeligt sprog. Men det sønderjyske lagde jeg ikke fra mig. Selvfølgelig blev der snakket sønderjysk på kontoret når min chef fra Vojens var i rummet. Hvis en kollega også deltog i samtalen blev der talt rigsdansk til ham. Der var mange som undrede sig over at man så hurtigt kunne slå over. På den anden side ville jeg ikke fralægge min sønderjyske baggrund overfor andre sønderjyder. Således stod jeg standhaftigt ved min dialekt.

Ofte ringede der folk fra Sønderjylland for at få hjælp i en sag. Jeg havde dog princippet om at godt nok arbejde jeg i København, men hvis folk boede i Sønderjylland så burde de også kunne forstå sønderjysk. Ofte gav det tavshed i røret når de havde ringet helt til København og fik en lokalpatriotisk sønderjysk snakkende sekretær i røret. Når tavsheden havde lagt sig kom der bagefter en sympati overfor mig. For jeg var ikke én der havde lagt min landsdel og sprog på hylden.

På Christiansborg stod alle ansatte og folketingsmedlemmer fra Sønderjylland sammen. Det gav sig blandt andet udtryk i foreningen Sønderjyske Allgemaine. To gange årligt mødtes vi til en hyggelig komsammen i det sønderjyske værelse. Foreningen var oprindeligt stiftet i en tid hvor man ikke kunne tage hjem til Sønderjylland hver dag med tog eller fly. Således spillede man ofte kort i Snapstinget til de sene aftenstunder. I Sønderjyske Allgemaine kom det sønderjyske meget op i mig. Alle de ting som jeg betragtede som en naturlig del af at være sønderjysk, blev dyrket i

foreningen. Vi fik nogle kasser Fuglsang øl fra Haderslev sendt over til vores møder. Kålpølser og gule ærter hørte med til traditioner på menukortet. Vi var en beskeden flok på knap 20 mand, men hyggeligt var det. Efter godt 3 år på Christiansborg tillod jeg mig at invitere en god bekendt Peter Asmussen fra Aabenraa til en aften i Sønderjyske Allgemeine. Han syntes det var så hyggeligt, at det fik sat gang i en ide. Peter mente at hvis jeg engang skulle vende tilbage til Sønderjylland, så ville vi lave en tilsvarende forening. Der gik et år før det blev en realitet.

Jeg flyttede til Tønder og startede et IT-firma. Knap 3 måneder efter holdt Peter og jeg et planlægningsmøde omkring foreningen. I de tre måneder havde jeg allerede kunne konstatere at børn fra børnehaven alle talte rigsdansk uanset hvor jeg var i Sønderjylland. Denne udvikling drøftede Peter og jeg. Rent faktisk irriterede det os meget. Specielt når det er de kommende generationer, som skal bære sproget videre. Vi lagde hovederne i blød, og fandt på en masse ideer til hvad man kunne gøre for at bevare sproget. Dette resulterede i at vi den 27. januar 2000 holdt stiftende generalforsamling i Æ Synnejysk Forening. Ugerne inden generalforsamlingen havde vi fået en massiv medieomtale i både aviser, radio og TV. Rygtet om at vi ville bevare vores sønderjyske sprog og kultur var slået igennem lydturen. Ikke færre end 90 mand var mødt frem til mødet på Agerskov Kro. Mødet blev sågar optaget af TV-Syd. De skulle i den forbindelse også have et interview med mig, fordi jeg var blevet formand. Desværre mente journalisten at det ikke var så godt hvis jeg snakkede sønderjysk, fordi så ville seerne ikke kunne forstå mig. Alternativt ville de skulle tekste mig! Eftersom jeg ikke havde optrådt tidligere på TV gik jeg med til at tale mit berømte gebroknede rigsdansk. Uden jeg egentlig havde ønsket at blive sat i denne kunstige situation blev det desværre en realitet. Problemet var, at for første gang i 26 år brød jeg mit princip om at

snakke sønderjysk når jeg var i Sønderjylland. Det skulle jeg komme til at fortryde. Her stod jeg i den bedste sendetid i TV-Syd og fortalte hvor skuffet jeg var over at folk havde lagt deres dialekt på hylden, samtidig med at jeg selv talte rigsdansk. Det var dobbeltmoral som ikke faldt i god jord. Siden hen er der mange som ikke rigtig kunne forstå min holdning, når jeg ikke engang kunne snakke sønderjysk når jeg var i TV.

Efterfølgende skrev jeg en del læserbreve, hvor jeg prøvede på at få Radio Syd til at lave en udsendelse på sønderjysk. Vi vidste godt at der havde været eksempler på udsendelser, hvor sønderjyder havde fået klar besked om at tale rigsdansk af hensyn til deres lyttere i Esbjerg, Kolding og Vejle. Det blev naturligvis ikke bedre af at jeg havde begået vel nok den største brøler ved at have talt rigsdansk i TV-Syd. Argumentationen faldt ligesom til jorden, uanset hvor meget man forklarede sig med omstændighederne med TV-Syd.

Efter stiftelsen af foreningen opstod der en større debat i de sønderjyske hjem omkring vores sprog. Lige pludselig var det gået op for mange, at det sønderjyske sprog var ved at forsvinde. Folk blev opmærksomme på hvilke kunstige situationer der sker i hverdagen. Der findes ægtepar hvor begge er sønderjyder, som taler rigsdansk til deres børn, men snakker sønderjysk til hinanden. Der findes også mange som taler rigsdansk når de er på arbejde, men snakker sønderjysk når de kommer hjem.

Denne debat som vi havde startet fik medlemmer til at strømme til foreningen. Ikke mindst vores arrangementer blev besøgt af over 100 deltagere hver gang. En opbakning der sjældent er set i nyere tid indenfor foreninger. Arrangementerne blev så populære at Radio Syd omsider begyndte at optage foredrag på vores møder. Populariteten blev også afspejlet i antallet af lyttere til udsendelserne. Ca. 70.000 lyttere hørte udsendelserne. Én af udsendelserne

blev sågar genudsendt 3 gange på ét år. Det forklarer blot hvor stort et behov folk har for at høre deres eget sprog. Medierne har bevidst prøvet på at holde det sønderjyske sprog væk. Fra Danmarks Radios side har man gjort alt for at skabe udsendelser, hvor dialekter ikke kunne få deres plads. Hele mangfoldigheden og charmen ved vores sprog er således blevet rettet til det officielle rigsdanske gennem medierne.

3 år efter har Æ Synnejysk Forening i dag over 1100 medlemmer og er støt stigende i medlemstallet. Vi giver ikke op overfor vores sprog. Det ville være en skam hvis æ sproch ikke eksisterer om 20 år.

Og de troede at sprogets bånd kunne bryde

Og de troede at glemmes kan vor ret...

ERIK HAASE F. 1973. FORMAND FOR OG MEDSTIFTER AF Æ SYNNEJYSK FORENING. BOSAT I TØNDER. DRIVER FIRMAERNE ACCESS CONSULT OG LOGICARE. ENDVIDERE IVÆRKSÆTTERRÅDGIVER FOR VESTSØNDERJYLLAND. MEDLEM AF REDAKTIONEN TIL DET SØNDERJYSKE SATIRESKRIFT Æ RUMMELPOT.